

La tercera via econòmica

L'aparició de l'anomenada "tercera via" ha causat una certa sensació i fins i tot ha tingut una influència important en les darreres eleccions realitzades en els diferents països que componen la Unió Europea. Mai l'esquerra no havia tingut un pes polític i electoral com el que té actualment. D'una manera senzilla es pot explicar amb el fet que, en dotze dels quinze països, l'esquerra sola o juntament amb el centre ocupa el govern. Tony Blair va tenir durant un cert temps l'exclusiva ideològica d'aquest canvi, en el qual el socialisme apareixia unit amb dosis més o menys importants de liberalisme. Un document recentment aprovat per la Internacional Socialista a París o els ressons de la reunió de responsables polítics progressistes a Florència, amb William Jefferson Clinton inclòs, han estat passos posteriors.

Al socialisme espanyol aquesta onada de renovació ideològica no l'hauria d'haver sorprès tant, atès que hi ha frases encunyades ja fa temps entre nosaltres que mostraven la mateixa orientació. El "*soy socialista a fuer de liberal*" d'Indalecio Prieto o "*la libertad para ser libres*" de Fernando de los Ríos s'han tornat tan repetitives com oblidades. En altres països també hi ha antecedents importants en aquesta direcció entre els quals destacàriem el justament famós *Socialismo liberal*, de Carlo Roselli, que fou traduït ja ja molts anys amb un pròleg del teòric anarcosindicalista Diego Abad de Santillán, per a ser reeditat fa poc amb un de Norberto Bobbio, o la tradició socialista escandinava. El mateix Serra i Moret n'és un altre precedent. Els precedents, naturalment, no eliminen la novetat ni, sobretot, el fort arrelament electoral de la "tercera via" o moviments similars. Diem moviments similars perquè el socialisme francès no s'ha identificat amb

aquest procés, però és ben evident que la línia ideològica ha perdut anteriors elements estatalistes i intervencionistes d'una manera substancial.

Des de la pàtria dels economistes s'ha constatat que les definicions ideològiques de John M. Keynes han estat a la fi considerablement acceptades. Em refereixo al seu lema "llibertat política, eficiència econòmica i justícia social" o bé a la seva autoconsideració com un *lib-lab* que ja sintetitzava el liberalisme i el laborisme. No obstant això, el que ha engrandit la figura de Keynes és que en els "trenta anys gloriosos" que hi va haver a partir de 1945, i en què ell va influir de gran manera, les taxes de creixement foren molt superiors als "vint anys neoliberals" que els van seguir. Encara que no tot sigui un debat merament teòric, aquest també hi fou, sobretot en la confrontació amb les dures proves que sempre obliga a passar la tosuda realitat. Per tant, és impossible, encara que poc habitual, referir-se al que conté la "tercera via" en termes econòmics

sense referir-se a les confrontacions que hi ha hagut en el camp de la teoria econòmica, així com en el de la política econòmica. L'objectiu d'aquest treball és precisament subratllar aquests substrats en les discussions que es duen a terme i establir algunes bases econòmiques de la "tercera via". Vegem-ne alguns.

El primer és el que es refereix a la política monetària i a les finalitats que han de cobrir els bancs centrals. Sobre aquest punt radicà un dels debats més importants en les darreres eleccions presidencials americanes entre Bob Dole i Bill Clinton. Mentre que el primer desitjava que el sistema de la Reserva Federal fos revisat per aproximar-se al model alemany, amb l'única responsabilitat de l'estabilitat dels preus o simplement del fet que els preus no augmentessin, el segon volia que es mantingués la responsabilitat no solament

"És impossible referir-se al que conté la 'tercera via' en termes econòmics sense referir-se a les confrontacions hagudes en el camp de la teoria econòmica"

en relació amb els preus sinó també amb el creixement econòmic. El combat es dirimí en favor d'aquesta segona posició, mentre que el Banc Central Europeu es decantava cap a la tradició alemanya. Per això, Paul Krugman, en el seu darrer llibre, *El teòric accidental* (1999), es permet la ironia d'afirmar, amb tota raó, que, contra el que es pensa, els europeus tenen una institució monetària menys progressista que la nord-americana. Des d'aquesta perspectiva té sentit la frase de Felipe González en què desitjava un Banc Central Europeu que funcioni com el Sistema de la Reserva Federal. La decadència de l'euro i la impossibilitat d'enganxar la política monetària amb la política econòmica juntament amb una taxa de creixement substancialment més baixa són factors que abonen el fet d'emprendre uns mecanismes monetaris amb major amplitud. Aquí tindriem una clara diferència entre els neoliberals i els altres.

Una alternativa als punts de vista neoliberals ha vingut d'una personalitat altament conservadora i amb arrelament en el Partit Republicà, Alan Greenspan, que amb la seva actuació i amb les seves idees s'ha allunyat de posicions ortodoxes. Podem concretar aquesta evolució a partir de dues frases. La primera és la de l'"exuberància irracional dels mercats", que subratlla amb molta eficàcia el fet que el punt d'equilibri no tendeix a trobar-se espontàniament, i que, fins i tot, se'n pot estar allunyat durant molt de temps. Per a un neoliberal aquesta possibilitat només es produeix rarament. Per a Greenspan no es tracta només d'una discussió teòrica, sinó també que en més d'una ocasió ha elevat el tipus d'interès per desplaçar capitals del mercat d'una borsa supervalorada i no autocorregible cap al mercat del diner. Un tipus d'intervenció que escandalitza els neoliberals i que s'allunya de les normes estables del monetarisme de Friedman. Per sota del raonament de Greenspan hi ha la utilització d'un concepte encunyat pel Premi Nobel de 1981, James Tobin, segons el qual cal comparar el valor de les empreses segons la seva cotització en borsa amb el cost de reposició del capital instal·lat en aquestes empreses. Quan el coeficient és clarament superior a 1 és que hi ha "exuberància irracional", i si és d'1,6, com ho ha estat durant els darrers anys, la inestabilitat potencial és molt alta i hi ha un perill cert d'un possible enfonsament. No en va queda el record del *crash* de la borsa de Nova York de 1987. Recordem que davant d'aquest enfonsament Greenspan tenia dues opcions, davant de la paràlisi d'idees de l'administració republicana. La primera era la de no intervenir i esperar que els mercats trobessin la seva autoregulació, i la segona, la de fer una intervenció "a la keynesiana" encebant l'oferta monetària. Davant del silenci dels neoliberals,

optà per la segona, i contra la previsió neoliberal del fet que la "il·lusió monetària" no produiria cap efecte posterior, les cotitzacions es recuperaren i el temor d'una crisi, que en percentatge era superior a la de 1929, s'evaporà. Keynes, després de la seva travessa del desert durant l'era Reagan i Bush, havia ressuscitat. Els economistes keynesians de "pe-latge" divers respiraren.

No en va, el keynesianisme havia rebut a la fi dels anys setanta un dur correctiu per mà de l'intel·ligent Milton Friedman. Recordem que el keynesianisme aplicat havia basat una bona part de l'èxit dels "trenta anys gloriosos" en la teòrica corba de Phillips. Segons la corba d'aquest economista neozelandès, basada en una experiència estadística molt allargada en el temps, per reduir l'atur era útil aplicar una política una mica alegre de salaris. En aquest estira-i-arronsa, naturalment, es presentaven dificultats importants, perquè es podien produir importants reduccions de l'atur però amb taxes d'inflació preocupants, raó per la qual calia cercar una zona mitjana sobre la qual es basessin polítiques eficaçes. Friedman va preveure, abans que succeís, que aquesta corba deixaria d'existir, almenys per uns anys, quan el personal aprengué la lliçó dels augments inflacionistes i quan, en descomptar-los a la vida pràctica n'eliminés, tot l'impacte sobre l'atur. D'aquesta manera, a mitjà i llarg termini diversos graus d'inflació eren compatibles amb una mateixa taxa natural d'atur. El millor per a Friedman fou que al cap de poc temps aparegué l'estancament econòmic amb inflació. Al seu adversari, Paul A. Samuelson, només li quedà el mèrit de batejar el fenomen: *stagflation*. Els "nous macroeconomistes clàssics" van fer un pas endavant i afirmaren, amb la seva teoria de les "expectatives o anticipacions racionals", que la ineficàcia d'utilitzar els salaris o una mica d'inflació per reduir l'atur ho era també a curt termini. La corba descendent de Phillips s'havia convertit en una rec-

ta perpendicular, en què a l'eix de les abscisses, hi havia els salaris o la inflació, i en el de les ordenades, l'atur. És aquí on ha tornat a aparèixer, sorprenentment si ens fixem en els seus orígens ideològics, Alan Greenspan, que va afirmar que segons la seva experiència hi havia "enfonsaments inesperats" en els judicis que realitzen els anomenats agents econòmics sobre el futur.

No ens detindrem en les diverses alternatives en què s'ha mogut el debat sobre la pretesa relació entre inflació i atur, però és just subratllar que es perllongà durant bastants anys, amb la qual cosa es negava l'eficàcia d'un instrument fonamental per a una política de tarannà keynesià. El darrer acte del debat tingué lloc l'any 1996, i ha significat no solament una innovació teòrica, sinó que la presidència nord-ame-

"Segons Tobin cal comparar el valor de les empreses segons la seva cotització en borsa amb el cost de reposició del capital instal·lat en aquestes empreses"

Alguns dels comentaris més interessants de la portada de l'11 d'abril de 2002. El text és de l'editorial de l'11 d'abril de 2002. El text és de l'editorial de l'11 d'abril de 2002.

ricana fes seves les conclusions de la teoria sobre la disminució d'inflació defensada per Akerlof, Dickens i Perry. Segons aquesta teoria, la reducció de la inflació, quan aquesta és alta, augmenta l'atur en molt petites dosis, raó per la qual és recomanable mantenir taxes baixes d'inflació, que beneficien els càlculs sobre el futur, perquè el cost en nombre d'aturats és molt reduït. No obstant això, quan amb un nivell determinat de productivitat es vol continuar reduint més i més la inflació, a l'estil alemany, els costos en termes d'ocupació de treball són molt elevats, per això, com resumia *The Wall Street Journal*, "una mica d'inflació engreixa l'economia". Aquesta teoria, encapçalada per un economista tan renovador com Akerlof, mostrava el seu rebuig vers les posicions europees de Maastricht i del Banc Central Europeu, amb la qual cosa les ironies de Krugman i el mínim relax monetari de Greenspan trobaven acomodament teòric. Aquest és el segon punt que volíem destacar de Greenspan, encara que, per explicar-lo, hem hagut de fer una marrada.

Fins aquí hem intentat treure la visió de la "tercera via" del llenguatge estrictament polític i ideològic per centrar-lo en termes econòmics operatius. Val la pena recordar que l'actual governador del Banc d'Espanya ha de ser considerat com un bon responsable del fet que en un pròleg a un llibre sobre política monetària, que ha editat recentment la seva institució, s'hagin assumit aquestes tesis, que el monetarisme ortodox rebutja de ple. Ara el Banc d'Espanya no té poder, però sí que té veu i vot al Banc Central Europeu. Els qui tinguin un cert nivell de cultura filosòfica recordaran els antics escrits de David Hume sobre la "inflació beneficiosa".

Passem ara al camp d'un dels debats que han anat separant la tradició econòmica liberal de la keynesiana. Per a la primera, els desajustaments dels mercats es corregeixen a través d'uns preus que són absolutament flexibles o molt flexibles, mentre que per als segons, els preus, amb freqüència, són bastant rígids, amb la qual cosa els ajustaments es donen a través de les quantitats. Un exemple tret de la realitat econòmica del país més influent va tenir també aquí un paper decisiu. Penso en la important crisi del mercat de l'habitatge a Massachusetts. Durant bastant de temps hi va haver molts cartells blancs en els balcons de molts habitatges, sense que els preus baixessin molt més enllà del 5%, i només hi hagué compradors quan la demanda global augmentà per raons externes al mercat, i per tant es pogueren comprar habitatges a uns preus quasi intactes. Aquest increment de la demanda vingué, de fet, molt ajudat per una intervenció tan discrecional com és l'augment de l'oferta monetària. La recuperació keynesiana es donava, per tant, en el terreny de la política econòmica, però també tenia el seu suport teòric. Recordem almenys tres

aportacions dels economistes postkeynesians d'aquesta època. La primera és la dels "costos de menú" o de canviar els preus, que, quan hi ha hagut una gran campanya publicitària, són realment molt alts. La segona és que l'escalonament de la fixació de preus i salaris fa que aquests s'ajustin amb lentitud, i la tercera és que el sistema de mercat implica errades en la coordinació, les quals poden donar pas a rescissions econòmiques.

Unes teories que neguen la bondat automàtica dels mercats i obren la porta de la necessitat de polítiques governamentals discrecionals. Actituds que van contra la vigència absoluta de les quatre regles de joc que havia establert el pensament econòmic neoliberal, que va des de Friedman fins a Prescott, passant per Lucas: taxa anual estable de l'augment de la massa monetària, taxa de despesa i transferència governamentals que no canvien al llarg del cicle, taxa de fiscalitat fixa amb pressupost equilibrat i que els acords privats erronis no provocaran cap acció governamental.

La teoria dels cicles econòmics reals –fins ara la màxima expressió neoliberal– afirma que cap cicle s'explica per raons econòmiques internes, sinó per raons externes, com ara innovacions tecnològiques, catàstrofes o bé cicles polítics autònoms. Per tant, davant de qualsevol desgràcia econòmica, l'únic que cal fer és no reaccionar, perquè fins i tot el monetarisme friedmanià és inútil. Aquesta teoria, al marge del seu valor científic, xoca amb la impaciència dels electorats quan han arribat depressions econòmiques i han vist els responsables públics creuar-se de braços. Una teoria passiva, difícilment comprensible pel mecanisme democràtic.

Un aspecte crucial en aquest debat és el de la quantitat de despesa pública. La posició neoliberal tendeix a expressar-se en termes tan contundents que semblen preferir la que sigui menor i més propera al zero possible. En aquest debat, la posició contradictòria, que va aparèixer fundada en bases més segures, fou la de David Aschauer, segons la qual la productivitat i els beneficis privats depenen de les inversions en infraestructures i, en particular, en comunicacions de tot tipus. L'increment de la productivitat només en un 1% en els "vint anys neoliberals" podia ser atribuït a una despesa pública insuficient. D'aquí el canvi experimentat per Clinton en el terreny de la pràctica i per Jacques Delors en el de las propostes desgraciadament abandonades. El Llibre Blanc de Delors contenia molt de bo i Clinton ho ha portat a terme. Recordem que en els plans inversors en infraestructures de Josep Borrell es feia esment explícit a les teories d'aquest economista monetari nord-americà. No es discutia, per tant, que els neoliberals no tinguessin raons a favor seu però sí que s'afirmava que calia que l'estat tingués nous músculs en alguns camps concrets.

"La teoria dels cicles econòmics reals ha sigut fins ara la màxima expressió neoliberal en afirmar que cap cicle s'explica per raons econòmiques internes"

Discussió semblant és la que s'ha deduït de les aportacions de Robert Lucas sobre la importància decisiva de l'ensenyament en el desenvolupament econòmic. Contra la voluntat d'aquest trotskista i keynesià reconvertit en neoliberal pur, de les seves interessants posicions s'ha deduït que la despesa pública és imprescindible en el camp de l'ensenyament donat que sense no floreixen les taxes de benefici privades en tot el seu esplendor. Els més complexos economistes evolucionistes de tipus lamarkià han insistit en aquesta mateixa línia encara que donant més valor a l'aprenentatge i a la investigació aplicada. No obstant això, totes elles són explicacions que abonen la necessitat d'una major despesa en ensenyament. Són teories que han donat suport a la insistència repetitiva per tres vegades en la paraula educació que mostrà Tony Blair en la seva última i espectacular campanya. Insistència que reproduí Pasqual Maragall, més a prop. Actualment existeixen fenòmens en el camp de la investigació i de la indústria privada que van en el mateix sentit. Penso en els intents de la indústria farmacèutica nord-americana de traspassar la investigació bàsica que fins ara portava a terme el govern federal, perquè tenia uns costos creixents i inassumibles per qui no tingui capacitat de recaptació obligatòria. Hi insisteixo, en aquest com en altres camps no estem davant d'una desqualificació global de les posicions neoliberals a favor de la disminució del pes de l'estat, sinó d'una defensa, amb evidència empírica, del caràcter imprescindible de la despesa pública en alguns sectors centrals i de futur.

S'ha afirmat que l'única llei en economia que pot rebre aquest nom és la plantejada per Arthur Okun sobre el fet que una reducció de l'atur provoca un augment de la producció. La intenció d'aquest economista és no mirar les coses com habitualment es fa: establir quines taxes de creixement de la producció asseguruen un creixement de l'ocupació. Diguem-ne de passada que la teoria pretesament progressista del fet que en les actuals circumstàncies l'augment de la producció redueix l'ocupació no té cap evidència empírica. No obstant això el que vol posar de relleu Okun és que tenir atur és tenir recursos desaprovechats i que és necessari moure la voluntat política perquè deixin d'estar-ho. Segons les seves estimacions, una reducció de l'atur en un 1%, arribat pels mètodes que sigui, origina un augment d'un 3% de la producció. Aquest és el número que s'ha comprovat del tot cert, tant per als Estats Units com per a algun país occidental. L'única estimació realitzada per a Espanya –i no publicada encara–, per l'economista Riera Prunera, demostra que aquesta llei també és vàlida entre nosaltres, encara que, desgraciadament, amb menor eficàcia. No és paradoxal que el mateix Okun fos el que en pri-

mer lloc estudiés els efectes d'una inflació nul·la i que fos mestre de l'esmentat Akerlof. Com que ens hem referit al cas espanyol, hem de dir que cal lamentar que aquestes teories econòmiques rellevants hagin influït molt poc a Espanya, i que, en canvi, s'hagin rebut principalment els ressos de Minnesota o de l'equilibri general de pissarra. Quina pena!

El mateix Okun establí una corba que lligava l'eficàcia econòmica amb l'equitat o amb la igualtat. Aquestes posicions foren desenvolupades en un famós "dossier" de *The Economist*, on es demostrava que una major igualtat en els països condueix cap a un major nivell de creixement. En aquest context és impossible no fer esment dels avenços aconseguits en aquests camps per Amartya Sen, amb la seva teoria –segons la qual on hi ha llibertat de premsa no hi ha onades famèliques– i Albert O. Hirschman. Com que aquestes posicions són més conegudes, hi passaré més de puntetes.

Això no obstant, volia fer esment de les quatre conclusions que es van deduir d'una trobada entre els esmentats Paul Volcker, Edmond Malinvaud i Hans Tietmayer al voltant de les quatre causes del creixement econòmic. La primera és el predomini de la democràcia, que comporta una major seguretat i lentitud jurídica, i que condueix cap a una major igualtat. A continuació destacaven una quantitat menor d'errors en política econòmica, que podríem lligar amb l'anomenat "consens de Washington". El "consens de Washington", l'ha resumit M. A. Fernández Ordóñez en quatre punts: estabilitat macroeconòmica, competència interna i externa, despesa pública sobretot en educació i infraestructures i, per últim, que els anteriors punts s'apliquin simultàniament. Diguem que el "consens de Washington" s'originà a partir de l'experiència del Banc Mundial, molt positivament canviat en els darrers temps a Iberoamèrica, i que ha estat assumit per molts economistes independentment de la seva adscripció ideològica. És per això que el seu màxim formulador,

John Williamson, ha dit que més que un problema d'economistes de dreta, de centre o d'esquerra es tracta d'un denominador que agrupa els "economistes seriosos". Aquesta afirmació és compatible amb el fet que hi hagi diferències en les maneres d'interpretar aquests quatre punts o uns altres deus, establerts pel mateix Williamson. Unes diferències que ens porten a afirmar que el mencionat consens es més segur a l'hora d'establir el que no cal fer, més que no pas el que cal fer concretament.

Encara que abans hem dit que passaríem de puntetes sobre temes econòmics que confronten amb altres disciplines, em sembla oportú recordar aquí les posicions teòriques de dos economistes de centreesquerra, Tibor Scitovsky i Nicholas Kaldor. Tots dos economistes intentaven moure's de

**“L'èxit de la
'tercera via'
provindrà de si
sap articular
i aplicar aquestes
noves visions
econòmiques
sortint d'un cert
estat 'gasós'
i descoordinat”**

El dilema de començar les despeses. Però que després de la planificació que s'ha fet al plebiscit, hi haurà un moment de canviar les coses. Ment de canviar les coses.

l'immobilisme a què conduïa el criteri de l'òptim de Pareto, segons el qual només hi ha millora social quan la millora del benestar d'una persona no actua en detriment de la disminució de la resta. Pràcticament, hi haurà pocs casos en aquest sentit. El criteri plantejat per aquesta parella d'economistes és la possibilitat que aquells que han millorat de posició puguin traspasar una part del seu benefici cap als perdedors a manera de compensació. Això obre una mica la possibilitat de l'aplicació del criteri de Pareto, encara que d'una manera no gaire àmplia.

Si el trio Volcker-Malinvaud-Tietmayer havia afirmat la bondat de la democràcia i d'un marc determinat de política econòmica, també van insistir en la conveniència d'augmentar la llibertat del comerç internacional o regional. Aquesta declaració pot tenir gran eficàcia, sobretot si, en cas d'una crisi possible, apareix una reacció tan incorrecta com ara que cada economia es tanqui en si mateixa, autàrquicament, per eliminar les seqüeles adverses. Hi ha un acord molt ampli segons el qual l'augment del comerç internacional ocasiona creixements de la producció en cada un dels estats. La quarta i última causa és la de les innovacions tecnològiques, que sembla que finalment han tornat, i en les quals, com hem vist, el sector públic té un paper, encara que el del privat sigui innegable. Després d'uns anys de sequera innovadora sembla que estem davant d'uns aires més favorables. El centreesquerrà Al Gore vol fer d'aquestes posicions la palanca que li assegurï una urgent recuperació electoral.

Hem intentat en aquest treball descriure dos tipus de problemes diferents. El primer és el que han plantejat un conjunt de teories, polítiques i d'institucions econòmiques que s'han forjat en els darrers anys en contrast i en confrontació amb el pensament econòmic neoliberal, presentat de vegades com a pensament únic. Un conjunt de posicions que poden explicar el que significa en el pla estrictament econòmic un concepte una mica vaporós com "tercera via". En segon lloc s'ha volgut inserir aquestes posicions en el marc d'un cert però ampli consens en el camp de la política econòmica, així com de les causes del fet que hi hagi creixement econòmic en el futur. Causes que permeten tenir una visió optimista. No ens ha semblat oportú analitzar aquí problemes d'àmbit internacional, com ara la proposta del ja esmentat Tobin -d'una imposició sobre el moviment de capitals- o bé les posicions, una mica discrepants, de Larry Summers i John Stiglitz, al voltant de la reforma del Banc Mundial fundat per un comunista nord-americà i pel mateix Keynes. Cal tornar a recordar que aquesta tradició, que podríem denominar postkeynesiana, ha evolucionat en el seu interior i s'ha dirigit cap a la microeconomia, però no ha estat autista en relació amb els que són econòmicament neoliberals, sinó que ha absorbit elements propugnats per aquests adversaris. L'èxit de la "tercera via" provindrà de si sap articular i aplicar aquestes noves visions econòmiques i sortir d'un cert estat "gasós" i descoordinat.

Ernest Lluch

